

МАСТАЦКАЕ АДЛЮСТРАВАННЕ АСОБЫ І ДЗЕЙНАСЦІ К. МІЦКЕВІЧА ў «КОЛАС РАСКАЗВАЕ ПРА СЯБЕ» М. ЛУЖАНИНА

Налётава Наталля Мікалаеўна

магістр філалагічных навук, аспірант кафедры літаратуры
ўстановы адукацыі «Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава»
(г. Віцебск, Беларусь)

Артыкул прысвечаны аналізу мастацкай выявы асобы і дзейнасці К. Міцкевіча ў аповесці-эсэ “Колас расказвае пра сябе” М. Лужаніна. Сцвярджаецца, што на аўтарскую трактоўку гэтага вобраза паўплывала савецкая ідэалогія.

Ключавыя словы: беларуская культура; дзеяч культуры; мастацкая проза; аповесць-эсэ; К. Міцкевіч; М. Лужанін.

The article is devoted to the analysis of the artistic reflection of the personality and creative action of K. Mitskevich in the novel-essay “Kolas tells about himself” by M. Luzhanin. It is approved that the interpretation of the artistic image of the famous It is argued that the author's interpretation of this image was influenced by Soviet ideology.

Keywords: the Belarusian culture; cultural figure; artistic prose; novel-essay; K. Mitskevich; M. Luzhanin.

У беларускіх прызічных творах ХХ ст. значнае месца адводзіцца мастацкаму адлюстраванню дзейнасці знакамітых дзеячаў, якія, бясспрэчна, адыгралі важную ролю ў станаўленні айчынай культуры. Сярод іх варта ўгадаць аднаго з заснавальнікаў навейшай беларускай літаратуры, публіцыста, перакладчыка, народнага паэта БССР (1926), педагога, метадыста, мовазнаўцу К. Міцкевіча, асэнсаванню жыццёвага і творчага шляху якога прысвечаны творы другой паловы ХХ ст.: аповесці «*На шырокі прастор*», «*Крыжавыя дарогі*» С. Александровіча і аповесць-эсэ «*Колас расказвае пра сябе*» М. Лужаніна. Мэта нашага даследавання заключаецца ў выяўленні асаблівасцей мастацкага адлюстравання асобы і дзейнасці гэтага дзеяча ў аповесці-эсэ «*Колас расказвае пра сябе*» (1952–1962, 1967–1982) М. Лужаніна.

Па словах даследчыка беларускай літаратуры Л. М. Гарэлік, аповесць-эсэ «*Колас расказвае пра сябе*» стала «*важкім укладам у беларускае літаратуразнаўства, а дакладней, у распрацоўку мемуарнага жанру, што, напэўна, можна параўнаць са значнасцю працы І. П. Эжэрмана “Гутаркі з Гётэ*

ў апошнія гады яго жыцця”» [1, с. 288]. Па прызнанні самога М. Лужаніна, пры стварэнні названай вышэй аповесці-эсэ ён не імкнуўся да дакументальнасці і ставіў за мэту найперш *«расказаць пра пачатак дарогі вялікага пісьменніка і вялікага грамадзяніна»* [2, с. 17]. У згаданым творы К. Міцкевіч раскрываецца з розных бакоў: народны пісьменнік, таленавіты перакладчык, грамадска-палітычны дзеяч, вопытны метадыст і педагог, патрабавальны навукоўца і кіраўнік дзяржустанова, савецкі грамадзянін з паўсядзённымі клопатамі, гасцінны гаспадар і інш.

У аповесці-эсэ М. Лужанін разважае аб актуальных праблемах мастацтва, у прыватнасці, аб прыродзе таленту: *«Ці ёсць талент тым шчаслівым дарункам, які атрымлівае чалавек ад прыроды пры нараджэнні і мясе яго праз жыццё як нешта раз і назаўсёды дадзенае і таму нязменнае?»* [2, с. 8]. Аналізуючы ж творчасць Я. Коласа, аўтар прыйшоў да высновы, што *«чалавек працаю стварае свой талент»* [2, с. 8].

У творы падаюцца развагі Я. Коласа аб уласнай літаратурнай дзейнасці, сапраўдных творцах, прынцыпах мастацтва: *«пісаць пра народ і для народа»* [2, с. 83]; *«Перапынаць пісанне трэба на самым цікавым месцы. Каб самому карцела дазнацца: а што ж будзе далей?»* [2, с. 193]; *«Пісьменнік – той, хто можа прымусіць чалавека заплакаць, а праз хвіліну выкліча ўсмішку»* [2, с. 270]; *«Мастацтва ўжо сутнасцю сваёю выкрывае няпраўду»* [2, с. 199].

З тэксту аповесці-эсэ вынікае, што К. Міцкевіч высока цаніў творчасць такіх вядомых рускіх і айчынных твораў, як А. Пушкін, І. Крылоў, М. Гогаль, М. Чарнышэўскі, А. Твардоўскі, Ц. Гартны, З. Бядуля, М. Гарэцкі, Я. Купала і інш. Напрыклад, аналізуючы літаратурную дзейнасць класіка беларускай літаратуры М. Багдановіча, ён заўважае: *«Колькі ў яго добрай думкі, паглыблення ў лёсы краіны <...> З яго магчымасцямі можна было багата здабыць у народнай долі. Такога, што толькі яго вочы бачылі, а не мае і не Янкавы»* [2, с. 257–258].

Патрабавальнасць і прынцыповасць пісьменніка выявіліся ў поглядзе на айчынную навуку, літаратуру і вульгарызатарскую крытыку. Так, ён асуджае кар’ерызм у літаратуры і навуцы: *«Багата яшчэ ўдодаў пры гальштуку каля нас сноўдаецца»* [2, с. 256–257]; *«Самае паганнае – крытыка з аглядкай на асобу. <...> Праз гэту бяду і застой... А мы зноў маўчым, і цяпер зноў пільнуемся недацькальнасці»* [2, с. 272].

Вядомыя рускія культурныя дзеячы XIX ст. І. Крылоў і М. Гогаль, у адносінах да якіх у творы выкарыстоўваюцца трапныя азначэнні-перыфразы *«літаратурны павадыр»* [2, с. 83], *«вялікі настаўнік»* [2, с. 83], *«бязлітасны выкрывальнік»* [2, с. 82], відавочна, аказалі значны ўплыў на яго творчасць: *«Гогаль як бы прачыніў перад ім дзверы ў заповітнае, адхіліў заслону ў невядомае, куды больш за ўсё хацелася зазірнуць, – у сакрэты неўміручага майстэрства маляваць словам. Больш таго: падзяліўся гэтым сакрэтам, хутчэй – даў*

зразумець, што яго тварэнні – верх магчымай для чалавека дасканаласці» [2, с. 82]; «Найбольшь выразна крайнія душэўныя зрухі чалавека спалучаюцца ў Гоголя. Я схіляюся перад ім» [2, с. 270]. Акрамя таго, у перыяд навучання ў Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі К. Міцкевічу давялося пазнаёміцца з асобнымі артыкуламі вядомага рускага філосафа, рэвалюцыянера-дэмакрата, літаратурнага крытыка, публіцыста і пісьменніка XIX ст. М. Чарнышэўскага, якія аказалі істотны ўплыў на станаўленне яго рэвалюцыйных поглядаў.

У «Колас расказвае пра сябе» М. Лужаніна народны пісьменнік рэпрэзентуецца сціплай, стрыманай, дысцыплінаванай, пунктуальнай, сумленнай, выхаванай, самакрытычнай, патрабавальнай, прынцыповай, адкрытай, шчырай, мудрай, эрудзіраванай, тактоўнай, спагадлівай і мужнай асобай, якая з годнасцю прайшла праз цяжкія выпрабаванні, захаваўшы веру ў чалавека, і гатовая ў любы момант прыйсці на дапамогу: «*І людзям трэба верыць <...> Ну, няхай я раз памылюся, затое дзесяць разоў падам руку тым, каму яна трэба*» [2, с. 53].

Шчырасць і адкрытасць, натуральнасць у паводзінах, адданасць і вернасць партыі і савецкай уладзе народнага пісьменніка яскрава выяўляюцца падчас яго сустрэч з выбаршчыкамі і моладзю: «*Савецкая ўлада – гэта мы з вамі, усе нашы поспехі і здабыткі. Будзем умацоўваць нашу савецкую ўладу*» [2, с. 185]; «*Дужым па-грамадзянску яго рабіла бачанне даляглядаў, дзе ўжо ў красе і сіле паўставаў адужаўшы дзень рэспублікі*» [2, с. 391]. Як праўдзівазначае М. Лужанін, складанае матэрыяльнае становішча сям'і Міцкевічаў, а таксама «*здабытае ўласным гарбом <...> веданне, чаго варта праца*» [2, с. 54] у многім паўплывалі на такія рысы характару будучага пісьменніка, як гаспадарлівасць, працавітасць і практычнасць.

Сапраўдны патрыёт, з дзяцінства непарыўна звязаны з роднай зямлёй, К. Міцкевіч балюча ўспрымаў вядомыя падзеі 1921 г.: «*На пад'ездзе да родных мясцін Якуба Коласа было не пазнаць, здавалася, добрыя два дзясяткі гадоў згузліся з плячэй і вызвалілі яго ад перажытых нягод. Зіркі яснеў, грудзі дыхалі вальней, мова рабілася жвавейшая і часцей аздаблялася жартам*» [2, с. 401–402]; «*Малая радзіма адлучалася мяжою, а без размовы з прыродай, без сябравання з душой земляроба, без яднання з зямлёй-карміцелькай Колас не ўяўляў улюбёнай работы ды і наогул існавання сябе самога*» [2, с. 402].

Агульнавядома, што НТР XX ст. абумовіла глабальныя трансфармацыі чалавецтва, да прыкладу, змяніла побыт і псіхалогію людзей. У гэты час адбываецца хуткае высільванне прыродных рэсурсаў, выкліканае логікай нарошчвання матэрыяльнага спажывання як мэты развіцця грамадства і асноўнага крытэрыю сацыяльнага прагрэсу. Адчуваючы з дзяцінства моцную сувязь з прыродай, К. Міцкевіч не мог не цікавіцца духоўна-экалагічнай праблематыкай як заканамернай з'явай, выкліканай агрэсіўна-спажывецкімі адносінамі чалавека да навакольнага асяроддзя. На яго думку, рацыянальны падыход

да прыроды павінен спалучацца з маральнымі адносінамі да яе, бо толькі ў такім выпадку можна дасягнуць станоўчых вынікаў. Письменнік крытыкаваў сучаснікаў за «няўважлівасць да зямлі яе дароў, за грабежніцтва часам і збядненне той маці, каму абавязана існаваннем усё жывое» [2, с. 278], быў перакананы ў тым, што «чалавек не павінен адрывацца ад зямлі» [2, с. 50].

Руплівая дзейнасць письменніка-адраджэнца на ніве нацыянальнай культуры выявілася ў клопаце пра стан і развіццё роднай мовы як часткі гістарычнай спадчыны: «Адклаўшы ўбок задумы і пачаткі славурых сваіх твораў, ратаваў з паніжэння і заняпаду родную мову» [2, с. 363].

Акрамя таго, К. Міцкевіч быў уплывовым грамадскім дзеячам і міратворцам, старшынёй рэспубліканскага Камітэта абароны міру, які выступаў з асуджэннем войнаў і агрэсіі. Гуманізм беларускага письменніка выявіўся ў развагах пра чалавечыя ўзаемаадносіны: «... самы сапраўдны гуманізм: шанаванне усё жывое. Не знішчаць нічога жывога без канечнай на тое патрэбы, хіба што ў імя справядлівасці ўсіх. Кім павінен быць чалавек чалавеку? <...> Чалавекам. А далей лічы сам: сябрам – на духу, братам – на ўчынках і духу, бацькам – на духу, учынках, на клопаце» [2, с. 412]. Яго жыццёвыя прыныцы зводзяцца да наступнага: «рабіць на справядлівасці, сур'ёзна ставіцца да абавязкаў, прагнуць праўдалюбства, высока трымаць гонар» [2, с. 314].

У адносінах да Коласа М. Лужанін выкарыстоўвае азначэнні «народны пясняр» [2, с. 395], «магутнай душы паэт» [2, с. 401], «вялікі сын народа» [2, с. 430], «выдатны паэт і ўважлівы педагог» [2, с. 390], «чалавек надзвычайнай мужнасці» [2, с. 391] і інш., якія, відавочна, шматаспектна характарызуюць гэтага знакамітага беларускага грамадскага і культурнага дзеяча і выяўляюць да яго індывідуальна-аўтарскае стаўленне.

Такім чынам, у прааналізаванай намі аповесці-эсэ «Колас расказвае пра сябе» М. Лужаніна робіцца акцэнт на выяўленне грамадзянскай пазіцыі народнага письменніка (ён рэпрэзентуецца прыхільнікам сацыялізму і савецкай улады) і яго актыўнай грамадска-палітычнай дзейнасці, што было выклікана ўплывам часу.

Літаратура

1. Гарэлік, Л.М. Максім Лужанін / Л.М. Гарэлік // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы ; нав. рэд.: У.В. Гніламёдаў, В.П. Жураўлёў. – Мн. : Бел. навука, 2001. – Т. 3 : 1941–1965. – С. 264–289.
2. Лужанін, М. Выбраныя творы : у 2 т. / М. Лужанін. – Мн. : Маст. літ., 1993. – Т. 2 : Колас расказвае пра сябе : аповесць-эсэ. Дванаццаць вячорных вогнішчаў: абразкі. – 526 с.